

Det lokale folkestyrets rolle i framveksten av det norske demokratiet

Samspill mellom lokalt og nasjonalt demokrati

Det nasjonale demokratiet er vanskelig å tenke seg uten et lokalt demokratisk fundament. Forholdet mellom det nasjonale og det lokale demokratiet har vært skiftende og flersidig, men et folkestyre forutsetter at folket engasjerer seg der de er. Det norske demokratiet har funnet sin moderne form i et samspill mellom demokratisk deltakelse nasjonalt og lokalt.

Det norske samfunnet gjennomgikk en dyptgripende demokratiseringsprosess fra 1814 og framover. Utviklingen skjedde på flere hold. Parlamentarisme, utvidelse av stemmerett, framvekst av partier og lekfolks tilgang til offentlige embeter var viktige elementer i demokratiseringen. Kommunene spilte en sentral rolle i denne utviklingen.

Grunnlovens lokale fundament

Det var ikke den jevne mann og kvinne i Norge som tok initiativ til Grunnloven eller vedtok den, men historien viser at også Grunnloven av 1814 hadde en demokratisk forankring med et klart lokalt innslag.

Etter Kielfreden den 14. januar 1814, der den danske kong Frederik VI avsto Norge til Sverige, stilte prins Christian Frederik seg i spissen for en motstand mot Kieltraktaten og for en selvstendig norsk stat. I stormannsmøtet på Eidsvoll den 16. februar 1814 (Notabelmøtet) ble det bestemt at dette skulle skje ved etablering av et konstitusjonelt styre i medhold av folkesuverenitetsprinsippet. På denne måten ble den enevelde kongemakten tatt tilbake til folket, og folket skulle bruke den til å utforme en grunnlov ved hjelp av en folkevalgt forsamling. Christian Frederik forordnet at folket skulle avgi en troskapsed til selvstendigheten og velge grunnlovsforsamling. Edsavleggelse og valg skulle skje i «soknene», som dermed ble valgkretsene. Valgene av representanter til riksforsamlingen i 1814 representerer Norges første skritt mot demokratiet vi har i dag.

En politisk offentlighet vokser fram i hele landet

Den norske grunnloven var radikal og sikret omtrent 40 prosent av den voksne, mannlige befolkningen stemmerett. På Stortinget møtte nå representanter fra alle landets stender – embetsmenn, byborgere og bønder. Bøndene deltok for første gang i en nasjonal lovgivende forsamling, med samme rettigheter som andre aktører. 1814 ble et vendepunkt i norsk politisk historie, og i kjølvannet av Grunnloven kom en sterk demokratisering og politisering av nye grupper i samfunnet. I tillegg til at bøndene ble mobilisert, fikk vi også en sterk politisk aktivisering av underklassegrupper som ikke hadde fått stemmerett. De som ikke hadde stemmerett, deltok i diskusjoner i skjenkestuer, på kirkebakken og på de lokale tingene.

Lokale representative organer fra 1837

Grunnloven etablerte representativt demokrati på nasjonalt plan. Med formannskapslovene av 14. januar 1837 ble de demokratiske prinsippene fra Grunnloven også gjort gjeldende i lokalt styre og stell. Dette ga grunnlag for en sterk videreutvikling av det norske folkestyret.

Selv om det hadde vært innslag av lokal styring også før 1837, særlig i byene, fikk vi med formannskapslovene en ny politisk arena for folket. Blant annet fikk grupper som manglet kunnskap og politisk erfaring mulighet til å lære dette lokalt, slik at de i neste omgang kunne velges inn på Stortinget.

Utvidelser av stemmeretten – kommunene ledet an

Kommunene spilte en viktig rolle i prosessen mot allmenn stemmerett. Kvinnenes stemmerett ble først innført ved tilsynsutvalg for skolene fra 1885, ved lokale folkeavstemninger om brennevinssamlag fra 1895 og ved kommunevalg i 1910. De største endringene i stemmerettsreglene ved stortingsvalg skjedde i en kort periode rundt forrige århundreskifte. Det begynte med noen mindre justeringer i Grunnloven i 1884 og sluttet med innføringen av allmenn stemmerett også for kvinner i 1913. Kommunene har vært viktige for å integrere stadig større deler av befolkningen i samfunnsfellesskapet gjennom demokratisk deltakelse som det nasjonale demokratiet ikke har åpnet for. I våre dager gjelder dette særlig innvandrere som ikke er norske statsborgere.

Demokrati mellom valg

Kommunesektoren gir økt mulighet til politisk deltakelse ved at det blir flere demokratiske beslutningsarenaer og mer nærhet mellom folket og de styrende organene. Kommunesektoren har åpne møter og offentlige sakslister. På denne måten inviteres alle til debatt. Når politiske beslutninger treffes på denne måten, åpnes muligheten for en offentlig prøving av de ulike synspunktene. På denne måten sikres både demokratisk deltakelse og gode beslutninger. Slik bidrar kommuner og fylkeskommuner til demokratisk deltakelse også mellom valg, og muligheten til slik deltakelse utvides kraftig hvis vi sammenligner med muligheten til å delta i det nasjonale demokratiet.

Fortsatt hviler det nasjonale demokratiet på lokal demokratisk deltakelse.